

MOGUĆNOSTI RAZVOJA POLJOPRIVREDE U JUŽNOJ HERCEGOVINI

DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES OF AGRICULTURE IN SOUTHERN HERZEGOVINA

K. Šoljić, J. Pavličević i Z. Milas

SAŽETAK

Ovaj rad daje pregled stanja u poljoprivredi južne Hercegovine, odnosno u Hercegovačko-neretvanskoj županiji-kantonu, koji danas administrativnim uređenjem Bosne i Hercegovine, najvećim dijelom obuhvaća područje Hercegovine. Kroz prikaz geografskog položaja, reljefa i klime dat je pregled u oblasti vinogradarstva, povrtlarstva te stanje u stočnom fondu. Osim toga date su četiri tablice, iz kojih je vidljiv broj stanovnika na ovom području, površine pod vinogradima, broj drvenastog voća po općinama Hercegovačko-neretvanskog kantona, broj krupne i sitne stoke. Na kraju rada dat je prikaz budućih aktivnosti koje su neophodne kako bi se poboljšalo stanje u poljoprivrednoj proizvodnji na ovom području.

Ključne riječi: Hercegovačko-neretvanski kanton, reljef, klima, vinogradarstvo, povrće,

ABSTRACT

The paper presents an overview of the agricultural situation in Southern Herzegovina, i.e. in the Herzegovina-Neretva Canton which, according to the administrative establishment of Bosnia and Herzegovina, covers mostly the Herzegovinian area. A review of viticulture, vegetable growing and livestock is presented through its geographical position, relief and climate aspects.

Furthermore, this paper includes four charts presenting the population number in this area, vineyards, number of woody fruits the Herzegovina-Neretva Canton municipalities as well as the number of bovine cattle and small stock. The paper ends with the outline of the future activities to be

implemented in order to improve the situation in agricultural production in the mentioned area.

Key words: Herzegovina-Neretva Canton, relief, climate, viticulture, vegetables.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ I DEMOGRAFSKI POKAZATELJI HNK-A

Vošingtonskim i dejtonskim mirovnim sporazumom područje nekadašnje Hercegovine koje se nalazilo u sastavu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, podijeljeno je na dva dijela i to jedan koji je pripao manjem bh entitetu, Republici Srpskoj (općine: Ljubinje, Trebinje, Gacko, Nevesinje, Bileća) i drugi dio koji je pripao Federaciji Bosne i Hercegovine.

Veći dio Hercegovine koji je pripao F BiH administrativno se nalazi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, (Ravno, Neum, Čitluk, Stolac, Čapljina, Mostar, Jablanica, Prozor-Rama i Konjic), a općine: Ljubuški, Posušje, Široki Brijeg, Grude, nalaze se u Zapadno-hercegovačkom kantonu.

Hercegovačko-neretvanski kanton zauzima prostor od 4.401 km² U odnosu na ukupnu površinu F BiH, koja iznosi 26.110 km², s udjelom od 16,9 % na drugom je mjestu među kantonima u FBiH.

Na prostoru koji je Daytonskim ugovorom (1995) ujedinjen u ovaj kanton, prije rata (1991) živjelo je oko 269 000 stanovnika. To stanovništvo nastanjivalo je tadašnjih i sadašnjih osam općina, (nametanjem Statuta grada Mostara od Visokog predstavnika u BiH, ostao je predratni broj općina) i bilo je raspoređeno u jednoj teritorijalno dosta razućenoj sredini¹ (tablica 1).

Po populaciji od 61 stanovnika na jednom km² (1991), Kanton je i prije rata imao dosta široku i svakako iznad prosječnu (BiH je imala 85 stanovnika na jedan km²) raspoloživost životnog prostora za svoje stanovništvo. Među osam

¹ Vidjeti detaljnije u Strategiji razvoja HNK-a, (2004-2010), Poljoprivrdni fakultet Sarajevo, Agronomski institut Mostar, Agromediterranski fakultet Mostar, 2004., gdje je u prilogu 5. ovog rada, dat prikaz ukupnog broja stanovnika po posljednjem popisu iz 1991. godine, s udjelom poljoprivrednog stanovništva po općinama Kantona.

Tablica 1. Stanovništvo Kantona prije i nakon rata

	1991.	2001.		
		prisutno	stalno	Izbjeglo i raseljeno
Čapljina	27.882	19.393		
Čitluk	15.083	16.324		
Jablanica	12.691	13.040		
Konjic	43.878	29.836		
Mostar	126.628	105.100		
Neum	4.325	4.801		
Prozor-Rama	19.760	17.100		
Ravno	-	1.873		
Stolac	18.681	9.866		
Svega	268 928	217 333	270 617	53 284

Izvor: Strategija razvoja HNK-a, (2004-2010), Poljoprivrdni fakultet Sarajevo, Agronomski institut Mostar, Agromediteranski fakultet Mostar, 2004.

općina koje su postojale i prije rata, skoro polovina ukupnog stanovništva živjela je u tada jedinstvenoj općini Mostar (126 600 ili 47%). Bez obzira na ratom proizvedene promjene, ovaj odnos kroz nove općine u gradskom području Mostara (105.100 ili 48,4%) i dalje je zadržan, ali je napuštanjem ovog te ostalih prostora u cjelini i snažno izmijenjen.

RELJEF

Reljef ovog područja karakterizira postojanje velikog broja brda i planina s visokom nadmorskom visinom koja se kreće od nulte nadmorske visine, općina Neum, do visokih planina u Prozoru-Rami i Konjicu s preko 2000 m. n. v. (Čvrstica 2 226 m.n.v., Prenj 2 103 m.n.v., Vran 2 074 m.n.v., Raduša 1 956 m.n.v. i dr.).

Velika površina poljoprivrednog zemljišta trajno je izgubljena za poljoprivredu izgradnjom hidroelektrana na rijeci Neretvi, i to: HE Mostar, HE Salakovac, HE Grabovica, HE Jablanica, te na rijeci Rami, HE Rama.

U Čapljini je izgrađena 1979. godine PHE Čapljina, instalirane snage 420 MW. Hidroelektrane Mostar, Salakovac i Grabovica izgrađene su u kanjonu rijeke Neretve i nisu napravile veliku direktnu štetu potapajući poljoprivredno zemljište, ali nije uopće iskorištena tako velika vodena površina za navodnjavanje poljoprivrednih površina nizvodno od tih jezera ili za uzgoj ribe na njima

HE Jablanica² koja je izgrađena na teritoriju općine Jablanica, a površina jezera zahvaća pored općine Jablanice, Prozor-Rama i Konjic. Prilikom izgradnje HE Jablanica, veliki broj stanovnika (13 407)³ na desnoj obali Neretve ostao je komunikacijski odsječen od sjedišta srezova, Konjičkog i Prozorskog. Osim što su potopljene velike poljoprivredne površine, veliki broj domaćinstava i osoba je raseljen, a učinjena je i velika povijesna pljačka privatne imovine za viši državni interes ili moglo bi se reći otimačina privatne imovine za mizerne pare.

Na području općine Prozor-Rama izgradnjom HE Rama⁴, potopljeno je 15,50 km² zemljišta, a velike vodene plohe znatno su uticale na ukupni društveni i ekonomski razvoj ovih područja nakon drugog svjetskog rata, a ne samo na gubitak kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta. To se prvenstveno ogledalo u kašnjenju izgradnje infrastrukturnih projekata za koje se Elektroprivreda BiH obavezala da će ih izgraditi na tom području, prvenstveno putovi, vodovodi, telefoni, elektrifikacija, i dr.

² Studija proizvodnje hrane na području opštine Konjic, 2001-2015, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Sarajevo, 2001., u cilju korištenja hidroenergetskog potencijala rijeke Neretve, na području nekadašnjeg sreza Konjic, izgrađena je brana kod Jablanice, ispod ušća Rame u Neretvu, iznad koje se formirala hidroakumulacija površine 13,30 km². Na području sadašnje općine Konjic nalazi se 7,52 km², a u općini Jablanica i Prozor preostali dio od 5, 78 km². Nadmorska visina je 270 m. najveća dubina je 70m, a zapremina 270 milijuna m³ vode.

³ Špago, F. Jablaničko jezero & politika "višeg interesa", Štamparija "Fojnica" d.o.o. 2005.

⁴ Okvirna vodoprivredna osnova BiH, JVP "Vodoprivreda Bosne i Hercegovine" Sarajevo, Zavod za vodoprivredu Sarajevo, 1994.

U cijelom kantonu dominiraju kraška polja s velikim dijelom malih i velikih planina, ispresijecana rijekom Neretvom i drugim manjim rijekama, a rijeka Neretva svojom skoro potpunom dužinom prolazi ovim kantomom. Po svojoj površini i značenju ističu se: Bijelo polje, Bišće polje, Malo polje u Blagaju, Donje Gabelsko polje, Buturović polje, Svitava, Višići. Osim njih na višim nadmorskim visinama Popovo poje, Dubravska visoravan i dr.

KLIMA

Za područje ovog kantona karakteristična su dva tipa klime i to: mediteranska i kontinentalna s određenim podtipovima. Mediteranski tip klime dominira područjem općina: Neum, Stolac, Čapljina, Ravno, Čitluk i Mostar. Za ovaj pojas koji se proteže do visokih masiva Prenja, Čvrsnice i Čabulje, karakteristične su blage i kišovite zime, s malim količinama snježnih padavina, a ljeta su duga, topla i vruća s visokim dnevnim temperaturama. Ova klima pogoduje stakleničkoj i plasteničkoj proizvodnji i treba je maksimalno iskoristiti u budućem planiranju razvoja poljoprivrede ovog kraja.

Kontinentalna klima dominira područjem koje zahvaća općine: Jablanica, Konjic i Prozor-Ramu. Od ovog dijela općina najveći dio zahvaćaju brdski i planinski predjeli s oštrom kontinentalnom klimom. Na manjim nadmorskim visinama, predjeli uz obale jezera, te područja koja se nalaze uz riječne tokove, može se sresti i mediteranska klima. Količina oborina na ovom području je značajna i kreće se između 1. 100 – 1. 500 l/m².

POLJOPRIVREDA PRIJE RATA I DANAS U HNK-U

Vinogradarstvo

Generator razvoja poljoprivrede prije rata na ovim prostorima bio je poljoprivredno-industrijski kombinat "HEPOK", kasnije APRO "Hercegovina", od čega je danas ostalo vrlo malo predratnih kapaciteta i predratne proizvodnje. Dio imovine i poljoprivrednog zemljišta ovog nekadašnjeg giganta je privatizirano, drugi dio opreme i proizvodno-skladišnih prostorija je uništen u ratu i sada propada, a jedan dio plantaža grožđa koji se uspio sačuvati koristi stotinjak radnika i od tog dijela zarađuju sebi neophodnu egzistenciju.

U južnom dijelu kantona okosnica razvoja poljoprivrede je vinogradarstvo, koje je u čitavoj BiH prije rata zauzimalo površinu od 5 781 ha, a od toga vinogradarskom rajonu "Hercegovina" pripadalo je 5 691 ha, ili 98,40 %⁵.

Zanimljiv je podatak koji pokazuje odnos vinograda koji se nalaze u privatnom i u državnom vlasništvu u Hercegovini, kao i odnos vinskih i stolnih sorti grožđa.

Tablica 2. Površine vinograda u privatnom i državnom vlasništvu i površine pod kojima su stolne i vinske sorte

Opis	Vinogradi u ha	Udio u %
A/ Sektor vlasništva		
Državni	2.161	36,4
Privatni	3.770	63,6
Ukupno	5.931	100,0
B/ Sortiment		
Stolni	698	11,8
Vinski	5.233	88,2
Ukupno	5.931	100,0

Izvor: Strategija razvoja HNK-a, (2004-2010), Poljoprivrdni fakultet Sarajevo, Agronomski institut Mostar, Agromediteranski fakultet Mostar, 2004.

Okvirne procjene pokazuju da je na području ovog kantona tijekom rata i ratnih razaranja uništena polovina predratnih površina koje su se nalazile pod vinogradima, karakteristično je za vinograde koji su još ostali u državnom vlasništvu, da im je sortiment zastario i da su sami nasadi stari prosječno više od dvadeset godina. Ovo se djelomično može reći i za vinograde koji se nalaze u privatnom vlasništvu.

U budućnosti vinogradarstvo bi trebalo biti jedan od oslonaca razvoja poljoprivrede u Hercegovini, jer je cijena grožđa uglavnom visoka, a i ostali koji se dobivaju preradom vina, alkoholna pića i razni sokovi, imaju visoku cijenu, što dovodi do podizanja standarda života na višu razinu.

⁵ Vidjeti detaljnije u Strategiji razvoja HNK-a, (2004-2010), Poljoprivrdni fakultet Sarajevo, Agronomski institut Mostar, Agromediteranski fakultet Mostar, 2004., gdje je dat detaljan tablični prikaz vinogradarske proizvodnje u BiH, HNK-a i općinama kantona. Osim zaokruženog procesa proizvodnje, prerade grožđa, te plasmana vina dobivenog od prerađenog grožđa, dio svog programa plasirao bi se i na zelene tržnice.

U svakoj zemlji gdje se uzgaja vinova loza postoji autohtoni-domaći sortiment, te određen broj sorti prenesenih iz drugih zemalja. U Bosni i Hercegovini od domaćih sorti najčešće su žilavka, blatina i plavka, a od unesenih iz inozemstva burgundac crni, game, merlot, smederevka, talijanski rizling, seminjon, kardinal, kraljica vinograda, i dr.

Zanimljiv je podatak da se vinova loza može uzgajati i na izuzetno skromnim zemljištima ("škrtim")⁶, gdje veliki broj poljoprivrednih kultura uopće ne bi bilo moguće uzgajati. Podizanjem vinograda na ovim skromnijim zemljištima postigli bi se višestruki učinci i na tome u narednom razdoblju treba uporno raditi.

Voće i povrće

Na području HNK-a u prijeratnom razdoblju dominiralo je južno voće, od čega su najznačajnije površine bile pod: breskvom, trešnjom, smokvom, jabukom, šljivom, a nešto manje je bilo zasađeno višnje, marelice, dunje, oraha, badema i nara.

Pregledom navedene tablice uočljivo je da u sjevernom dijelu kantona prevladavaju nasadi šljive, osobito u Prozor-rami, dok je u južnom dijelu breskva najzastupljenija voćna vrsta.

Dosadašnju voćarsku proizvodnju karakterizira uzgoj voća uglavnom na ekstenzivan način, te da je bilo vrlo malo planski zasađenih voćnjaka. U tim voćnjacima dominirale su stare napuštene sorte, velikim razmacima sadnje i slabom primjenom agrotehničkih mjera, pogotovo gnojenja i navodnjavanja.

Osim navedenog, ako se uzme u obzir da je na prostorima Kantona ratom uništeno preko 750 ha voćnjaka⁷, a ta šteta nastala je uglavnom paljenjem, sječom i neradom u voćnjaku, zbog ratnih djelovanja, jasno se uočava da voćarstvo ovog područja ne može dati očekivane rezultate bez značajnijeg ulaganja.

⁶ Kojić, A., Lasić, V. Praktično vinogradarstvo, Grafotisak Grude, Široki Brijeg, 2002.

⁷ Preciznih podataka nema, osim procjena od strane općinskih službi nadležnih za poslove poljoprivrede, mada se u Strategiji razvoja poljoprivrede HNK-a.(2004-2010), spominje se cifra od 760 ha.

K. Šoljić i sur.: Mogućnosti razvoja poljoprivrede u južnoj Hercegovini

Tablica 3. Pokazatelji broja drvenastog voća u HNK-u, izraženo u komadima (2001)

Općine	Jabuka	Kruška	Šljiva	Trešnja	Višnja	Kajsija	Breskva	Orah	Smokva	Badem	Dunja	Nar	Ukupno
Čapljina	200	80	5.000	600			189.474	50					195.404
Čitluk	800	450	200	400	700	451	1.808	1.111	1.200	1.500	650	7.142	16.412
Jablanica	3.000	2.100	20.000	2.600			-	1.500					29.200
Konjic	73.000	64.000	185.000	17.000			-	18.000					357.000
Mostar S	200	200	500	5.502	250	549	200	200					7.601
Mostar SG				1.000		300							1.300
Mostar JI	200	200	300	5.000	300	700	1.200	200	2.500	1.600	150	2.000	14.350
Mostar J	500	370	600	12.500	909	1.111	1.091	704	850				18.635
Mostar Z	240	240	250	230	150	145	200	350	300			100	2.205
Mostar JZ	1.449	1.143	2.990	13.500	1.000	1.500	2.414	2.346	10.000	1.260	1.000		38.602
Mostar	2.589	2.153	4.640	37.732	2.609	4.305	5.105	3.800	13.650	2.860	1.150	2.100	82.693
Neum	250	213	50	256	30	600	70	64	2.100	3.300	35	55	7.023
Prozor-Rama	6.200	4.000	230.000	4.800			-	3.200					248.200
Ravno	4.500	200	2.000	130	500	30	3.000	500	2.000	200	50	200	13.310
Stolac	300	-	3.000	8.000		2.000	2.000	-					15.300
Ukupno	90.839	73.196	449.890	71.518	3.839	7.386	201.457	28.225	18.950	7.860	1.885	9.497	964.542

Izvor: Dokumentacija kantonalnog Ministarstva gospodarstva, poduzetništva i poljoprivrede, 2004., i Strategija razvoja poljoprivrede općine Prozor-Rama (2005-2.10), 2004. god.

Pregledom navedene tablice uočljivo je da u sjevernom dijelu kantona prevladavaju nasadi šljive, osobito u Prozor-rani, dok je u južnom dijelu breskva najzastupljenija voćna vrsta.

Osim podizanja novih voćnjaka koji bi se eksploatirali na intenzivan način, neophodno bi bilo zamijeniti dio starog dotrajalog sortimenta, formirati stručnu voćarsku službu od strane države, te omogućiti dobivanje povoljnih kredita za podizanje voćnjaka uz pomoć države u regresiranju kamata na kredite, kao što to već rade Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, (općina Prozor-Rama je jedina u HNK koja je počela u 2006.god. poticati sadnju intenzivnih moderni voćnjaka). Zajedničkim ulaganjem sredstava iz proračuna kantona i sredstava prikupljenih po osnovi doprinosa na plaće za nezaposlene, oni otplaćuju zajedno s korisnikom kredita kamate, u zavisnosti od veličine kredita i broja zaposlenih tim projektom.

Povrtlarska proizvodnja u Kantonu zauzimala je značajno mjesto u svakom domaćinstvu. Pored izuzetno povoljnih prirodnih uvjeta za proizvodnju ranog povrća, godinama su proizvođači s ovog područja stjecali ogromno iskustvo u proizvodnji povrća, njegovom plasmanu na zelene tržnice, kao i opremanju specijaliziranom poljoprivrednom mehanizacijom za ovu vrstu posla.

Proizvodnja povrća u zaštićenom prostoru je najintenzivniji oblik proizvodnje povrća, i na taj način se prinosi nekih kultura povećavaju za nekoliko puta (rajčica i paprika 2-4 puta, krastavac i do 8 puta itd.), što ima višestruku korist za poljoprivrednog proizvođača.⁸ Osim ekonomske važnosti, ima veliku i biološku važnost, jer osigurava svježe povrće tijekom čitave godine a ne samo u ljetnom razdoblju i izvor je velikog broja vitamina, mineralnih materija, biološki aktivnih tvari neophodnih čovjeku.

U razdoblju nakon rata kada je ponovo nabavljena ratom uništena mehanizacija, intenzivno se podižu plastenici u kojima se proizvodi rano povrće za plasman u veće centre u BiH. Ovaj trend rasta površina pod plastenicima trebao bi se nastaviti i u narednom razdoblju, jer komparativne prednosti ovog područja na ovaj način još više bi došle do izražaja, pogotovo mediteranska klima i stečeno iskustvo.

Kapaciteta za preradu povrća do sada nije bilo na ovom području, ali se otvara pogon za sušenje voća i povrća u Salakovcu (Mostar) i taj pogon će vjerojatno u bliskoj budućnosti moći preraditi sve viškove koji se budu proizveli na području Hercegovine.

⁸ Lazić, B., Marković, V., Đurovka, M., Ilin, Ž., Povrće iz plastenika, Partenon Beograd, Beograd, 2003.

Stočarstvo

Sam reljef Kantona odredio je da se stanovnici ovih područja mogu baviti stočarstvom jer je to skoro jedini mogući način korištenja velikih poljoprivrednih površina, naročito u općinama Konjic, Jablanica i Prozor-Rama. Najzastupljenije grane stočarstva u Kantonu su: govedarstvo i ovčarstvo. Iako se može reći da općina Konjic ima najveći broj stoke, proizvodnost po grlu svih vrsta stoke, kako u Konjicu tako i u drugim općinama, je ispod prosjeka u BiH⁹, a osim toga pasminski sastav je također loš.

Tablica 4. Brojno stanje stoke u BiH, FBiH i Kantonu, u grlima¹⁰

BiH / FBiH / Kanton		BiH(1991.)	F BiH (2000.)	HNK (2000.)	HNK u %
Goveda	Ukupno	852.990	218.678	27.769	12,7
	Krave i st. junice	612.919	165.022	21.407	13,0
Ovce	Ukupno	1.317.000	311.206	75.390	24,2
	Plotkinje	963.000	237.112	55.600	23,4
Koze	Ukupno	-	-	12.948	-
	Plotkinje	-	-	9.847	-
Svinje	Ukupno	616.700	72.317	9.650	13,3
	Plotkinje	116.586	11.434	340	3,0
Perad u 000		10.607	3.850	142	3,7
Konji		95.809	16.642	799	4,8
Košnice		84.511	89.049	34.354	38,6

Izvor: Strategija razvoja HNK-a, (2004-2010), Poljoprivrdni fakultet Sarajevo, Agronomski institut Mostar, Agromediteranski fakultet Mostar, 2004.

⁹ Detaljnije dat pregled u Studiji proizvodnje hrane na području opštine Konjic, 2001-2015, Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Sarajevo, 2001., gdje su navedeni konkretni podaci za općinu Konjic.

¹⁰ Tabela preuzeta iz Strategiji razvoja HNK-a, (2004-2010), Poljoprivrdni fakultet Sarajevo, Agronomski institut Mostar, Agromediteranski fakultet Mostar, 2004.

Iz tabelarnog dijela vidljivo je da ovčarstvo zauzima prvo mjesto po broju stoke u Kantonu u usporedbi s ostatkom Federacije Bosne i Hercegovine. Najveći broj ovaca je u općinama Konjic i Prozoru-Rama. Osim za proizvodnju ovčjeg mesa, ovce se koriste i za mužu, kao i za proizvodnju janjadi. Na ovim prostorima prevladava pasmina pramenka, koja se pokazala dobra za ovo područje i potrebno je u budućnosti oslanjati se na poboljšanje njenih osobina a nikako na uvoz nekih inozemnih pasmina. Poboljšanje tih osobina ogledalo bi se prvenstveno u povećanju mliječnosti, plodnosti i njene mase. U budućnosti je očekivati povećanje broja ovaca zbog sve veće potražnje za autohtonim ovčarskim proizvodima koji nemaju ozbiljniju konkurenciju iz uvoza, posebno ovčje meso koje svojom kakvoćom daleko nadmašuje ono iz uvoza.

U govedarstvu ovog područja prisutan je različit pasminski sastav, gdje osim domaće "buše" koja je još i te kako prisutna, imamo oberintalaca, nešto montafonca a u većoj mjeri imamo križance. Oplodnja krava se još uvijek dobrim dijelom izvodi prirodno, a jedan broj krava oplodi se putem umjetnog osjemenjavanja. Uzimajući u obzir prirodne karakteristike ovog područja jasno je da govedarstvo ovdje ne može imati prednosti u odnosu na ravničarski dio F BiH ili BiH, te je stoga kapacitet sadašnjeg broja grla stoke i budućeg značajan jer zapošljava veliki broj radno sposobnog stanovništva i kao dopunska djelatnost omogućava preživljavanje seoskih gospodarstava. Pasma koja se preporučuje za ovo područje je smeđe alpsko i sivo tirolsko govedo koje svojim genetskim karakteristikama može dati najbolje rezultate za sjeverno područje ovog kantona, gdje i imamo najveći broj goveda.

Sada je prisutan mješoviti tip farmi kod naših seoskih gospodarstava, a imamo vrlo malo specijaliziranih farmi za jednu vrstu stoke. U budućnosti mogući je razvoj specijaliziranih ovčarskih farmi na području općina Konjic i Prozor-Rama, uzimajući u obzir da i sada imamo domaćinstva koja imaju nekoliko stotina ovaca. U govedarstvu, a i u ostalim granama stočarstva, dominira mješoviti tip farmi, koji će vjerovatno ostati i u budućnosti nepromijenjen.

Ostale grane stočarstva, kao što su: kozarstvo, konjogojstvo, svinjogojstvo, preradarstvo, pčelarstvo, i drugo, nemaju veću važnost za Kanton, a i ovo područje nema značajnijih komparativnih prednosti za njihov budući razvoj.

Značajna količina hrane može se proizvesti korištenjem vodenih površina hidroakumulacija, prvenstveno kroz akvakulturu (uzgoj u kavezima), uglavnom se proizvode pastrve, dominira tržišna kalifornijska pastrva. Proizvodnja u 2001.god. na području kantona iznosila je blizu 1.000 tona kalifornijske pastrve. Vodni potencijal hidroakumulacijama pruža mogućnosti proizvodnje 5.270 tona slatkovodne ribe, prvenstveno kalifornijske pastrve.¹¹

Dalje aktivnosti neophodne za razvoj poljoprivrede:

- izrada prostornih planova i zaštita poljoprivrednog zemljišta od galopirajuće zakonite i nezakonite izgradnje na poljoprivrednom zemljištu,
- podsticati zakupljivanje zemljišta i omogućiti dobivanje povoljnih kreditnih sredstava za okrupnjavanje posjeda,
- snažniji nastup poljoprivrednih udruženja u pregovorima s državnim organima u cilju osiguranja više sredstava u budžetima za poljoprivredu,
- osiguranje regresiranja kamata za poljoprivredne kredite, duži poček za otplatu kredita, dugoročniji krediti, koji bi se realizirali preko razvojne banke BiH,
- povećanje broja poticajnih mjera kao i iznosa za poljoprivredu u proračunima države na svim razinama,
- jačanje stručnih službi i njihova bolja opremljenost,
- osnivanje "Ministarstva za poljoprivredu i ruralni razvoj" u Vladi Bosne i Hercegovine,
- naprekidno provođenje kampanje "kupujmo domaće", u cilju smanjenja uvoza i trgovinskog deficita sa susjednim zemljama,
- ubrzati privatizaciju preostalog dijela "HEPOK-a" i ostalih poljoprivrednih poduzeća.

¹¹ Pavličević, J., 2003., Potencijal tržišta ribe u Federaciji BiH, magistarski rad, Sarajevo.

LITERATURA

- Bajrović, H., Bajrović, F., Kurtović, S.,** 2000., Praktično voćarstvo, Harfo-graf Tuzla, Tuzla,
- Bogut, I. i sur.:** 2004., Ihtiostudija za ribolovne vode na kojima su izgrađene hidroakumulacije Čapljina, Mostar, Jajce I i II, Rama., Agronomski fakultet Mostar.
- Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Sarajevo,** 2001., Studija razvoja hrane na području općine Konjic 2001-2015, Konjic
- Kojić, A., Lasić, V.** 2002., Praktično vinogradarstvo, Grafotisak Grude, Široki Brijeg,
- Lazić, B., Marković, V., Đurovka, M., Ilin, Ž.,** 2003., Povrće iz plastenika, Partenon Beograd, Beograd,
- Pavličević, J.,** 2003., Potencijal tržišta ribe u Federaciji BiH, magistarski rad, Sarajevo.
- Pehar, J.,** 2000., Vrtlarstvo, Logotip Široki Brijeg, Mostar,
- Poljoprivredni institut Sarajevo,** 2003., Strategija razvoja poljoprivrede u opštini Jablanica (2003-2008), Jablanica,
- Okvirna vodoprivredna osnova BiH,** 1994., VP "Vodoprivreda Bosne i Hercegovine" Sarajevo, Zavod za vodoprivredu Sarajevo,
- Randelović, V.,** 1989., Ekonomika poljoprivrede, Savremena administracija, Beograd,
- Selak, V., Bogučanin, H., Kasapović, S.,** 2000., Zadrugarstvo u Hercegovačko-neretvanskom kantonu-mogući oblici organizovanja, Poljoprivredni fakultet Sarajevo-Institut za ekonomiku poljoprivrede i prehrambene industrije, Sarajevo,
- Selak, V. i sar.** 2004., Strategija razvoja poljoprivrede Hercegovačko-neretvanskog kantona (2004-2010), Poljoprivredni fakultet Sarajevo, Agromediteranski fakultet Mostar, Agronomski institut Mostar, Sarajevo,

- Selak, V. i sar.** 2005., Strategija razvitka poljoprivrede u općini Prozor-Rama (2005-2010), Prozor,
- Selak, V., Bogučanin, H., Kasapović, S.**, 2002., Poljoprivredno zadrugarstvo, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo,
- Šoljić, K.**, 2002., Poljoprivredno zadrugarstvo Bosne i Hercegovine u poređenju sa Republikom Slovenijom, magistarski rad, Poljoprivredni fakultet Sarajevo, Sarajevo,
- Univerzitet "Džemal Bijedić" Mostar**, 1998., Studij za mediteranske kulture, Projektni zavod "Hercegovina" sa p.o. Mostar, Bijelo Polje voda i perspektive razvoja poljoprivrede – studija- Mostar,
- Vlada HNK-a**, 1998., Prioritetni programi obnove i razvoja Hercegovačko-neretvanskog kantona, "Slovo" Mostar, Mostar

Adresa autora – Author's address:

mr. sc. Kemal Šoljić, dipl. ing., viši asistent
Univerzitet "Džemal Bijedić" Mostar
Agromediteranski fakultet Mostar
USRC Midhat Hujdur Hujke
Mostar

Primljeno - Recived:

22.02.2007.

Mr.sc. Jerko Pavličević, viši asistent
Agronomski fakultet Sveučilišta u
Mostaru
Biskupa Čule 10
Mostar

Zdenko Milas, dipl.ing.
Hrvatsko Agronomsko društvo
Berislavićeva 6/1
Zagreb